

Hvilken betydning kan øvingsmengde og startalder ha?

AV TORD ALNES

Malcolm Gladwells bok *Outliers* konkluderer det med at man trenger 10 000 timer øving for å oppnå mesternivå på instrumentet fiolin (Gladwell, 2008). Forskningen ble utført på utøvere som startet å spille i 4 års alderen. Andre studier bekrefter i stor grad Gladwells resultater for fiolinister og pianister. Det konkluderes med at man for å komme opp på ekspert-nivå må ha øvd i 10 år, noe som innebærer 7500 timers øving som 18-åring. Kriterier for hva som kan defineres som øving er satt opp, og at det er kun øving som oppfyller de nevnte kriteriene som telles med (Krampe, Ericsson, Tesch-Römer, 1993, s. 379).

Det har også blitt forsket på andre disipliner som sjakk, matematikk og forskjellige idrettsgrener (ibid, s. 366). Her er det blant annet konkludert med at det ikke finnes personer som på grunn av spesielt talent har brukt betydelig kortere tid på å bli topputøver. Et unntak var imidlertid høyde som genetisk disposisjon for idrett (ibid, s. 400).

En logisk konsekvens av funnene som tilsier at de største talentene har begynt å spille tidlig i livet kan være at det vil være vanskelig å finne utøvere som har oppnådd samme resultat ved å starte senere. Jeg vil i hvert fall tro at man som voksen har liten mulighet til å klare dette, selv om jeg ikke har klart å finne

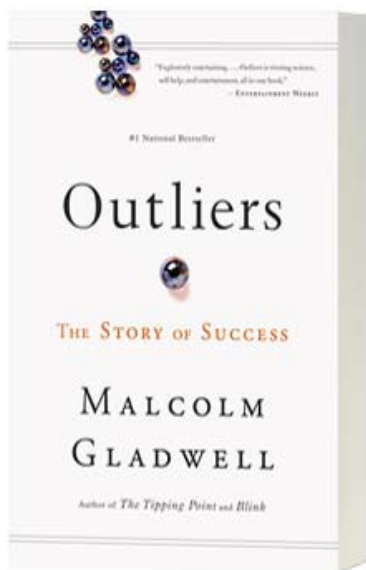
forskning som spesifikt har fokusert på akkurat det. I følge professor i psykologi ved McGill University, Caroline Palmer, kan årsaken være at ingen har tatt seg bryet med å forske på voksne som starter med instrumentaløving, fordi de fleste voksne er i en livssituasjon hvor de har forpliktelser som ekskluderer muligheten til å gå inn for å lære seg et instrument på samme måte som unge talenter gjør det. Utdanning, jobb og familieliv gir rett og slett ikke rom for timevis med øving hver dag (Markus, 2015).

Utdanningsinstitusjonenes forskningsmessige interessefelt vil nok også være avgjørende for hva det forskes på. De fleste musikkstudenter har allerede lagt ned et betydelig antall timer øving i barne- og ungdomstiden. Forskning på elever i kulturskole, grunnskole og videregående skole har nok også større samfunnsmessig verdi enn forskning på voksne, og som forskningsinstitusjon kan det være av interesse å fremstå som samfunnsmessig relevant i kampen om forskningskronene. Forskning på voksne lærende blir ihvertfall ikke prioritert. «No subjects, no science».

Finnes det unntak fra 10 000 timers regelen?

Jeg tar forskning på høyeste alvor. Men i noen tilfeller kan det se ut som kartet ikke stemmer helt med terrenget. Kategoriene som er benyttet i forskningen fremstår ikke som helt dekkende for alle utøvere som har oppnådd ekspertkompetanse. Noen utøvere på toppnivå ser ikke ut til å passe inn i det gitte mønsteret med 7500 timer øving ved 18 års alder.

La meg komme med noen eksempler. Jeg har tidligere skrevet om fiolinisten Terje Moe Hansen

som startet å spille fiolin i tyveårene og er professor i fiolinspill i dag. Rent aldersmessig skulle han jo være

Terje Moe Hansen

et klart unntak. Men jeg vet også at Moe Hansen hadde spilt andre instrument før, selv om jeg tolker det som at det da var med et lavere ambisjonsnivå. Men ferdigheter og kunnskaper fra andre instrument, vil slik jeg ser det, ha en eller annen form for overføringsverdi. Det kan jo derfor være snakk om en ny kategori, nemlig utøvere som begynner sent, men som har kunnskaper fra andre instrument.

Moe Hansen har, slik jeg ser det, markert seg mer som pedagog enn som utøver. Det finnes imidlertid flere eksempler på solister på internasjonalt toppnivå som ser ut til å fulgt utradisjonelle veier frem mot sin suksess.

Utøvere som først har studert andre musikalske disipliner enn sitt hovedinstrument

Arcadi Volodos

Arcadi Volodos begynte ikke å jobbe seriøst med klaver før han var 15 år, selv om han startet å spille som 6-åring. Før det hadde han studert sang og dirigering (Volodos, 2015). Svjatoslav Richter regnes i stor grad som selvlært, og satset ikke seriøst på en karriere som solist før han ble tatt opp på Moskva-konservatoriet som 22-åring. Richters bakgrunn er spesielt interessant ettersom han, før han formelt begynte å studere, livnærte seg som akkompagnatør for

opera- og ballettorkestre. Hans lærer, Heinrich Neuhaus, regnet Richter som «den geniale eleven som han hadde ventet på i hele sitt liv» (Svjatoslav Richter, 2015). Jeg har hørt Richter bli beskrevet som at han har et helt spesielt overblikk i sine tolkninger, en evne til å se musikken utenfra. Jeg tror det kan skyldes at han jobbet så lenge som orkesterakkompagnatør, noe som kan ha påvirket hans tilnærming til musikkutøvelse. Murray Perahia begynte å jobbe målrettet mot en solokarriere som 15-åring. Selv om han begynte å spille piano som 4-åring, utdannet han seg først innen dirigering og komposisjon. Da han vant sin første store konkurranse var han 25 år gammel (Bach Cantatas, 2015). Jeg finner det påfallende at tre pianister av et

slik format også har holdt på med andre musikalske disipliner som akkompagning, dirigering og komposisjon. Kan disse disiplinene bidra med å skape en mer helhetlig tilnærming som bidrar til at Richter, Perahia og Volodos skiller seg ut som utøvere?

Men selv om det ser ut til å finnes andre veier frem til konsertpodiet enn å fokusere utelukkende på det å skulle være solist, betyr ikke det at de ikke har øvd like mange timer som andre utøvere. Det er heller snakk om at arbeidet ble lagt ned på et senere tidspunkt. Det er snakk om utøvere som spilte klaver, enten det var i form av akkompagning eller partiturspill, selv om de ikke nødvendigvis brukte all sin tid på dette. Øvingen tidligere i livet kan også ha bidratt til at de trengte mindre øving enn gjennomsnittet da de valgt å dedikere seg til å være klaversolist. Den rent motoriske overføringsverdien skulle for eksempel være stor, og fag som dirigering og komposisjon er jo gunstige i forhold til utvikling av musikkforståelse. Jeg vil også tro at Terje Moe Hansen kan hatt fordeler i sin nybegynneropplæring på fiolin siden han hadde spilt andre instrument før.

Utøvere som spiller flere instrument

Det finnes utøvere som spiller flere instrument på toppnivå. Disse er interessant i denne sammenheng, ettersom jeg blir nysgjerrig på hvordan en slik karriere kan forløpe sammenlignet med den mer tradisjonelle utøveren. Det skulle jo strengt tatt ikke være tid til å øve like mye som andre utøvere på to forskjellige instrumenter. Løsningen på denne problemstillingen kan også her ligge i overføringsverdien.

Det er naturlig å nevne den tyske dobbeltinstrumentalisten Julia Fischer. Hun begynte å spille fiolin som treåring, og begynte også etter hvert med klaver. Mens hun gjorde internasjonal karriere som fiolinist fortsatte hun å studere klaver, og debuterte også som pianist i 2008. Det hender at Fischer spiller konserter som inneholder både piano og klaver, selv om det på hennes hjemmeside ser ut til å være fiolin som dominerer med tanke på konsertvirksomhet. Professor i fiolin ved NTNU, Marianne Thorsen, har en lignende historie. Thorsen startet med fiolin som fireåring, men spilte mest piano i oppveksten. Det var først som 19-åring at hun valgte å satse på fiolin fremfor klaver. Thorsen er internasjonalt anerkjent gjennom arbeid med Leopold Trio og Nash ensemble (Norsk biografisk Leksikon, 2015).

Julia Fischer

Utøvere som har byttet fra beslektede instrumenter

I min tidligere artikkel i «Gitarister som blir lutenister» viser jeg at mange av dagens luttspillere er klassiske gitarister som har skiftet instrument i voksen alder, og at det ser ut til å være relativt uproblematisk å bytte mellom disse instrumentene. Det finnes flere mulige forklaringer på dette. For det første behøver ikke nødvendigvis nivået på profesjonelle luttspillere å være like høyt som på profesjonelle fiolinister. Rolf Lislevand var for eksempel inne på at nivået på lutt sannsynligvis var høyere i barokken enn det er nå. For det andre kan det være en betydelig overføringsverdi mellom de tekniske ferdighetene man har som gitarist og de ferdighetene man trenger som luttspiller, slik at et slikt skifte i realiteten ikke behøver å være så komplisert. Å bytte fra gitar til lutt faller derfor muligens ikke inn under en definisjon som begrenses til det å skulle lære seg et nytt instrument. Argumentasjonen ser ut til å avhenge av i hvor stor grad man definerer luttspill som noe «nytt» for gitarister.

Utøvere som har startet sent

Noen utøvere ser ut til å ha oppnådd et høyt profesjonelt nivå sent, i forhold til det forskningsresultatene skulle tilsi, uten at de har erfaring fra andre musikalske disipliner. Trombonisten Christian Lindberg begynte å spille trombone først som 17-åring, men ble likevel en av verdens første trombonesolisten. I dag er han også en ettertraktet dirigent (Christian Lindberg, 2015). Hvor mye den gjennomsnittlige trombonesolist må øve er imidlertid vanskelig å si på grunn av det lave antallet trombonesolisten, men det er likevel imponerende.

Christian Lindberg

Det finnes også andre som kanskje ikke er like berømte, men som likevel holder et høyt nivå. Pianisten Albert Frantz forteller på sin nettside at han begynte å spille som 17-åring. Frantz er valgt ut til å representere Bösendorfer og hans debutplate ble nominert til *German Record Critics award* (key-notes.com).

Andre utøvere kan være vanskelig å plassere i forhold til internasjonalt nivå, men er likevel interessante. Her vil jeg nevne at fiolinisten DuMarkus Davis startet å spille fiolin som 12-åring, men allerede som 17-åring ble han utnevnt til konsertmester i Spivey Hall Honor Chamber Orchestra og De Kalb Youth Symphony Orchestra. I 2013 spilte han i Carnegie

Hall (Johnson, 2015). Et litt mer ubestemmelig eksempel er fiolinisten Mark Ptashne (bildet). Det spesielle her er at Ptashne er prisvinnende molekylærbiolog, og virkelig en størrelse innen internasjonale biologiforskning. Han vant blant annet Lasker-prisen i 1997. Ptashne begynte å spille fiolin som 15-åring. I en alder av 74 forteller han meg at det først er de siste tyve årene at han har fått undervisning. Ptashne har spilt inn en plate med Bachs konsert for to fioliner sammen med blant andre Adrian Levine, som er professor i fiolin ved Royal College of Music i London. På nettsiden *pianostreet* skriver bloggeren Caioramos at han startet å spille piano som 26-åring og kom inn på høyskole. Han var egentlig gitarist, men er i dag på et nivå som pianist hvor han spiller Rachmaninoff-preludier (Pianostreet, 2015).

Min første tanke er at en voksen nybegynner vil ha motoriske begrensninger som barn ikke har. Selv om man da altså legger ned like mange øvingstimer vil altså fysiske begrensninger kunne redusere effekten av øvingen, slik at resultatet ikke blir det samme. Men selv om voksne elever kan ha motoriske begrensninger som barn og unge elever ikke har kan det jo hende de også har fortrinn. Voksne har nok for eksempel en annen intellektuell tilnæringsmåte til læringsprosessen enn barn og unge, og jeg utelukker ikke at det kan være et slikt fortrinn.

Generelt er jeg skeptisk til at man kan overføre det nevnte timekravet for yngre utøvere til voksne elever fordi det blir forskjellige forskningsmessige utvalg. Det blir, slik jeg ser det, avgjørende hvilke fysiske og mentale forutsetninger forskningsobjektene har, ettersom disse forutsetningene medfører varierende effekt av øving. Det nevnes i bloggen på *pianostreet.com* at voksne elever kan hoppe over flere av de første nivåene i tradisjonell klaveropplæring, altså at deres fremgang her er uvanlig rask. Evnen til å jobbe målrettet kan være en forklaring. Som barn og ungdom følger man kanskje i større grad lærerens instruksjoner uten å reflektere like mye over hva som strengt tatt er nødvendig. På den annen side kan det handle om at voksne i større grad er tro mot lærerens instruksjoner enn barn og unge fordi de tenker at det er rasjonelt å lytte til en autoritet.

Øverst: Albert Frantz
Under: DuMarkus Davis

Operasangere

Operasangere ser ut til å skille seg noe ut i forhold til startalder. En god sangstemme kan handle om fysisk modenhet og sangere har også begrensninger på hvor mye stemmebåndene tillater at de kan øve. Enkelte utdanningsinstitusjoner har en nedre aldersgrense for å bli tatt opp. Ved Juilliard er den nedre aldersgrensen for å komme inn på Artist Diploma i opera 21 år (Juilliard, 2015). Ved Merola-programmet, som er et trainee-program til operaen i San Fransisco er den nedre aldersgrensen 34 år (Yap tracker, 2015).

Det er kanskje derfor mer naturlig at det finnes utøvere som har startet sent innen opera. Mezzo-

sopranen Barbara Dever gjorde for eksempel sin debut på Metropolitan i en alder av 43 år, og har optrådt sammen med navn som Luciano Pavarotti og Plácido Domingo. Før hun debuterte som operasanger var hun korsolist (Barbara Dever, 2015). Beverly Sills fikk sitt gjennombrudd som 37-åring med en rolle i Haendels Julius Cesar. Som 40-åring debuterte hun ved La Scala (Beverly Sills, 2015).

Priti Gandhi, som for tiden er engasjert ved operaen i San Diego, beskriver seg selv som en som startet i voksen alder. Hun sier hun ikke sang mer enn andre barn, og at hun startet med sang for gøy da hun holdt på med bachelorgrad i telekommunikasjon. Hun begynte da også å ta sangtimer og fikk etter 2 mnd tilbakemeldinger om at hun hadde en fin operastemme. Deretter fikk hun jobb i operakoret i San Diego, som etter hvert også begynte å bruke henne i solo-roller. Hun turnerer i dag både i USA og Europa (Gandhi, 2015).

Mimi Lerner debuterte på operaen i New York da hun var 34 år. Hun startet sine masterstudier i en alder av 30 år (Kazan, 2015). Rosemarie Peraino startet ikke å synge opera før hun var midt i 30-årene, og er tatt inn i Caliban Associates Artists' Management i New York. Hun opptrer blant annet på klassiske musikkfestivaler (Zatzariny, 2015).

Elisabeth Llewyn debuterte som 40-åring i Calixto Bieito's produksjon av Carmen ved English National Opera, etterfulgt av turne med English Touring Opera (Christiansen, 2015).

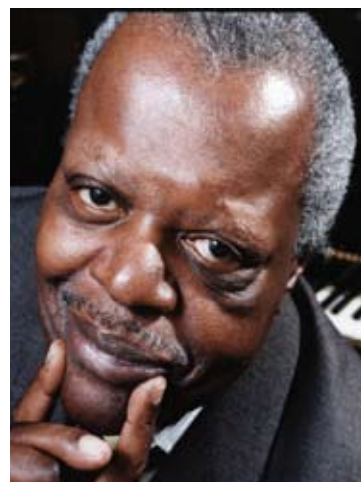

Øverst: Barbara Dever
Under: Priti Gandhi

Jazzutøvere

Jeg er nysgjerrig på hvordan øving foregår innen jazz, som jeg mener er en genre som i likhet med klassisk musikk stiller store krav til solistisk virtuositet. Det ser imidlertid ut til å være noen fremtredende forskjeller i hvordan utviklingsprosessen til jazzmusikere har vært sammenlignet med klassiske musikere. For det første ser startalderen ut til å være markant høyere for jazzmusikere (Welch, Duffy, Whyton, Potter, 2008). For det andre virker det som at det finnes flere unge klassiske musikk talenter enn det finnes tilsvarende unge jazztalenter. Kan årsaken til det lave antallet unge jazztalenter være at jazz som musikkform krever en annen grad av modning, og at de som velger å spille jazz først har begynt å like genren i en høyere alder enn unge klassiske utøvere? Jeg har ikke sett noen TV-sendt talentkonkurranser for unge jazzutøvere. Det behøver imidlertid ikke bunne ut i

at det finnes et lavere antall yngre utøvere - det kan være et resultat av kulturelle forskjeller mellom klassiske musikkmiljøer og jazzmiljøer. Det er ikke sikkert man i jazzmiljøer er like opptatt av å avholde konkurranser? For det tredje kan det se ut som instrumentalopplæringen har foregått i forskjellige genrer. Flere av de mest kjente jazzutøverne som Oscar Peterson og Keith Jarrett fikk sin begynneropplæring hos klassisk utdannede lærere (Oscar Peterson, Keith Jarrett, 2015). Trompetisten Wynton Marsalis er en markant utøver i begge genrer. En del norske jazztalenter på blåseinstrumenter har nok også fått sin begynneropplæring i korps hos lærere med klassisk instrumentbakgrunn eller i kulturskoler med klassisk skolerte lærere, uten at det dermed er sagt at det ikke finnes jazzlærere i norske kulturskoler. For det fjerde ser ikke jazz-øving ut til å være det samme som øving innen klassisk musikk, og kan derfor være vanskelig å sammenligne. Improvisasjon, memorering, komposisjon og lytting ser for eksempel ut til å stå mer sentralt (Welch, Duffy, Whyton & Potter, 2008, s. 7-10).

Øverst: Oscar Peterson
Under: Keith Jarrett

Jeg mener dette reiser et interessant spørsmål. Innebærer 10 000 timers regelen øving i en og samme genre og på ett og samme instrument? Svaret

ligger muligens i hvilke tekniske og musikalske krav de forskjellige genrene stiller. Jo mer like de er med tanke på dette, jo større vil overføringsverdien være. Høyere startalder hos jazzmusikere behøver likevel

Øverst: Percsey Heath
I midten: Wes Montgomery
Under: Marc Copland

og trommer, men endte opp som trompetist. Freddie Hubbard var beryktet for å skifte instrument fra saksofon til piano midtveis i sine konserter (Allaboutjazz.com 2015).

ikke å innebære et lavere antall øvingstimer, ettersom jazzutøvere er eldre enn klassiske utøvere når de begynner. Jeg var jo tidligere inne på at motorikk fra annen øving kan ha en overføringsverdi, og innen jazz ser det ofte ut til å handle om overføringsverdi innen ett og samme instrument.

Bassisten Percsey Heath skal visstnok ha brukt ett år på å bli profesjonell bassist (allaboutjazz.com, 2015). Men den blir mer troverdig når man tar en av Heats uttalelse om at han i begynnelsen ikke følte han var god nok til å spille soloer og derfor forsøkte å unngå nettopp det. Men Heath sang og spilte fiolin som barn og ser derfor ut til å ha hatt noe musikalsk ballast (Percsey Heath, 2015). Gitaristen Tal Farlow har en lignende historie. Han startet å spille som 21-åring og spilte profesjonelt ett år senere (Tal Farlow, 2015).

Gitaristen Wes Montgomery startet sent i tenårene. Han kom imidlertid fra en musikalsk familie og var omgitt av jazz i oppveksten, ettersom begge hans brødre var jazzutøvere (Allaboutjazz, 2015). Gitaristen Tal Farlow startet som 22-åring.

Det finnes også eksempler på utøvere som har byttet instrument som voksne med godt resultat. Marc Copland byttet til piano fra saksofon som 25-åring. Nicolas Payton kunne etter sigende ha startet en karriere på både piano, bass

Konklusjoner

Det finnes eksempler på utøvere som har gått utradisjonelle veier frem mot en tilværelse som profesjonell klassisk musiker, men disse har slått igjennom sent i forhold til det som er normen. De ser derfor ikke ut til å være unntak hva den totale øvingsmengden angår, det kan handle mer om at de har disponert øvingstimerne sine annerledes. Jeg mener dette viser at det kan være flere måter å bli profesjonell utøver på med tanke på hvordan man disponerer den tiden forskningen estimerer er nødvendig. I de tilfellene der man startet den målrettede øvingen mot å bli profesjonell klassisk musiker sent tyder mye på at motorikken i hender og fingre er godt utviklet ved starttidspunktet, og at man har en betydelig erfaring med musikk, og at man derfor har hatt en betydelig overføringsverdi. Operasangere ser ut til å kunne starte sin opplæring betydelig senere enn klassiske instrumentalister. Jeg utelukker derfor ikke at sangere trenger mindre øvingstid enn instrumentalister. Jazzmusikere starter generelt senere med sin spesialisering enn klassiske musikere, men kan i endel tilfeller ha bakgrunn fra klassisk musikk og andre instrument. Innen jazzen ser det ut til å finnes eksempler på utøvere som bryter totalt med forskningens estimater av øvingsmengde for klassiske musikere. Det har imidlertid også her vært snakk om en betydelig musikalsk overføringsverdi før den målrettede øvingen mot å bli musiker startet. Generelt kan man si at det er betydelige forskjeller i øvingsprosessen til jazzutøvere og klassiske utøvere, og at det derfor kan være vanskelig å sammenligne.

Litteraturliste

Allaboutjazz.com (2015, 26.01). Too late to start jazz/ jazz instruments? Hentet fra: <http://forums.allaboutjazz.com/showthread.php?46538-Too-late-to-start-jazz-jazz-instruments>
Allaboutjazz.com (2015, 26.01). Wes Montgomery. Hentet fra <http://musicians.allaboutjazz.com/wesmontgomery>
Barbara Dever (2015). I *Wikipedia*. Hentet fra http://en.wikipedia.org/wiki/Barbara_Dever

Øverst: Marc Copland
Under: Freddie Hubbard

Bach Cantatas. (2015). Murray Perahia (Piano, Conductor). Hentet fra <http://www.bach-cantatas.com/Bio/Perahia-Murray.htm>

Beverly Sills (2015). I *Wikipedia*. Hentet fra http://en.wikipedia.org/wiki/Beverly_Sills

Christian Lindberg (2015). I *Wikipedia*. Hentet fra http://no.wikipedia.org/wiki/Christian_Lindberg

Christiansen (2015, 26.01). Elisabeth Llewellyn, interview: "I wasn't afraid of arguing my corner". Hentet fra <http://www.telegraph.co.uk/culture/music/opera/9678623/Elizabeth-Llewellyn-interview-I-wasnt-afraid-of-arguing-my-corner.html>

Ericsson, K.A, Krampe R.T., & Tesch-Römer, C. (1993). The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. *Psychological review*, 100, 363-406

Johnson, L. (2015) Local Student heads to Carnegie Hall in New York. Stone Mountain-Lithonia. <http://patch.com/georgia/stonemountain/an-local-student-heads-to-carnegie-hall-in-new-york>

Juilliard. (2015, 26.01) Artist Diploma Programs for Fall 2015. Hentet fra <http://www.juilliard.edu/apply-audition/application-audition-requirements/artist-diploma/artist-diploma-programs-fall-2015#opera-studies>

Kazan. (2015, 26.01). Kazan Today, *A recipe for Success*. Hentet fra: <http://www.kazantoday.com/WeeklyArticles/wk111.html>

Keith Jarret (2015). I *Wikipedia*. Hentet fra http://en.wikipedia.org/wiki/Keith_Jarret

Markus, G. (2015, 28.01). Guitar Zero: Can science turn a psychologist into Jimi Hendrix? Hentet fra <http://www.thegu->

ardian.com/science/2012/jun/05/guitar-zero-adult-learning-neuroscience

Oscar Peterson (2015). I *Wikipedia*. Hentet fra http://en.wikipedia.org/wiki/Oscar_Peterson

Percey Heath (2015). I *Wikipedia*. Hentet fra http://en.wikipedia.org/wiki/Percey_Heath

Prithi Gandhi (2015, 26.01). Prithi Gandhi, soprano. Hentet fra: <https://www.indiacurrents.com/articles/2007/01/05/an-opera-singers-journey>

Pianostreet.com (2014, 15.01.2015). Can you make it as a pianist starting late? Hentet fra <http://www.pianostreet.com/smf/index.php?topic=2444.0>

San Fransisco Opera, Yap Tracker (2015, 26.01). San Fransisco Opera Center, Merola Program: Singer. Hentet fra: <https://www.yaptracker.com/index.php/opportunities/detail?id=16387#audition>

Svjatoslav Richter (2015). I *Wikipedia*. Hentet fra URL http://no.wikipedia.org/wiki/Svjatoslav_Richter

Tal Farlow (2015). I *Wikipedia*. Hentet fra URL http://en.wikipedia.org/wiki/Tal_Farlow

Welch, Duffy, whyton & Potter (2008) http://imerc.org/papers/imp/61_welch_RB_final.pdf

Zataryny. (2015, 26.01). Never too late to pursue dream of opera career. Hentet fra <http://www.southjerseynews.com/communities/gloucester/gll2060lb.htm>

Illustrasjonsfotos: www.google.com

OM: Tord Alnes (f. 1971), bosatt i Ski og er utdannet gitarpedagog, gitarist og musikkviter ved UiA og UiO.

For tiden arbeider han som rådgiver ved Høgskolen i Oslo og Akershus, og som privat gitarpedagog i Ski og Oslo.

Som kunstner har Alnes blant annet mottatt turnestøtte fra Fond for Utøvende Kunstnere, og holder for tiden på å spesialisere seg på lutt-instrumenter.

Han har tidligere skrevet en artikkel om lutt-opplæring for Musikkipedagogen (3/13).

